

Богдан ГРЕЩУК

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника

Словотвірна категоризація заперечення ознаки в українській і англійській мовах: зіставний аспект

Категоризацію у сучасній когнітології визначають у вузькому сенсі як підведення під певну рубрику досвіду, категорію предмета, явища, ознаки, процесу тощо та визнання його складником цієї категорії, а в широкому – як “процес утворення і виділення самих категорій, членування зовнішнього і внутрішнього світу людини згідно з сутнісними характеристиками його функціонування й буття, впорядкована репрезентація різнорідних явищ через зведення до меншого числа розрядів або об’єднань і т. д., а також результат класифікувальної (таксономічної) діяльності.”¹

Роль і значення словотвору в категоризації пізнаваної дійсності зумовлено тим, що словотвір, подібно до граматики, бере безпосередню участь у створенні обширних класів слів на основі спільності якоїсь ознаки та виражає цими словами певні узагальнені значення. Словотвір надає категорійний статус тим чи тим класам форм і кожній формі свого класу ².

Словотвірна категорія ‘заперечення ознаки’ є частковим виявом загальної мовної категорії ‘заперечення’, яка, своєю чергою, є засобом різнорівневої вербалізації логічної, поняттєвої категорії заперечення. “Використання словотворчих морфем як спеціалізованих засобів експлікації заперечення зумовлене комунікативною потребою лаконічного й зручного відтворення менш важливих у контексті всього повідомлення мисленнєво-мовленнєвих заперечних актів, що є органічними, але не вузловими етапами формування думки”³.

Зазначену словотвірну категорію формують відприкметникові ад’єктиви, яким властива семантична дескрипція, що відбиває згорнене судження про заперечення ознаки, наявної у твірному слові – ‘хтось, щось не є таким’ *рів не є глибоким > рів неглибокий; світ не є реальним > світ ірреальний; вчинок не є моральним > аморальний вчинок; людина не є совісною > безсовісна людина* і т. д.

Деад’єктиви з префіксом **не-**

---

¹ Краткий словарь когнитивных терминов, под ред. Е. Кубряковой, Москва 1996, с. 42.

² Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира, Москва 1988, с. 150.

³ М. Баган, Категорія заперечення в українській мові: функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви, Київ 2012, с. 315.

Дериваційна модель деад'єктивів із префіксом **не-** в українській мові становить ядро словотвірної категорії 'заперечення ознаки'. Префікс **не-** "реалізує найбільш гомогенне заперечення, неускладнене семантичними чи стилістичними відтінками. Він має найширші можливості морфологічної та семантичної сполучуваності, унаслідок чого переважає серед заперечних афіксів за частотністю вживання. Крім того, за нашими спостереженнями, його продуктивність і функціональні можливості стрімко зростають"⁴.

Вивчення типів твірних основ деад'єктивів із префіксом **не-** показало, що категоризування заперечення ознаки в українській мові здійснюється на базі прикметників, які позначають:

- внутрішні якості когось чи чогось: *неавторитетний, неадекватний, неактивний, небайдужий, небалакучий, неблагорозумний, небоязкий, невдячний, невмілий, невпевнений, негарячий, негнучкий, незлий, нелагідний, немилосердний, необережний, непомірний, нерозчинний, несвіжий, неспілий, нетерплячий, нехитрий, нецікавий, нечемний, нещасливий, нещирий* тощо;

- ознаки предметів, речей за відношенням до способу їх виготовлення, приготування: *небілений, невижатий, невимолочений, невипалений, невипечений, нежстий, негашений, незабрукований, незаплетений, нелуджений, необгороджений, нерозораний, нерозрізаний, нерукотворний, нетесаний, нетканий* тощо;

- зовнішні ознаки когось чи чогось: *невбраний, невеликий, невисокий, невродливий, негарний, недовгий, незагорілий, незаплямлений, некрасивий, немалий, неохайний, непривабливий, нерівний, несиметричний, несимпатичний, нечіткий* тощо;

- ознаки предметів, речей за відношенням до їхнього призначення: *небудівельний, невиборний, невиліковний, невоєнний, негігієнічний, неїстівний, непаровий, непроїжджений, непохідний, неробочий, неслужбовий* тощо;

- ознаки за соціальним статусом особи: *небагатий, непролетарський, невідлеглий, невідкорений, непартійний, неосудний, неосілий, неїмущий, неможливий, невірний, небідний* тощо;

У категоризуванні заперечення ознаки залучені також деякі прикметники, що виражають ознаки за відношенням до часу (*невчасний, недавній, недовготривалий, несвоєчасний*), до місця (*неблизький, недалекий, неземний*), до вікових особливостей (*недитячий, немолодий, неповнолітній, нестарий*), до того, з використанням чого щось

---

⁴ *Ibidem*, с. 93.

зроблене й функціонує (*невітряний, неводний, нерудний, неугоєний*), та з чого щось зроблено, виготовлено (*небрукований, неклітинний*)⁵.

Деад'єктиви з префіксом **без-**

Словотвірну категорію 'заперечення ознаки', поряд із деад'єктивами з префіксом **не-**, становлять деривати з префіксом **без-**. Семантична спорідненість зазначених формантів зумовила наявність спільноосновних деад'єктивів із префіксами **не-** та **без-**: *небідний - безбідний, небоязкий - безбоязкий, невинний - безвинний, невідлучний - безвідлучний, негосподарний - безгосподарний, непартійний - безпартійний* тощо. Водночас "прикметники із префіксами **не-** та **без-** цілком не збігаються, за своїм значенням вони мають певні семантичні відмінності. Поєднуючись із якісними прикметниками, префікс **не-** здебільшого не заперечує ознаку до кінця, а вказує на її частковий вияв, пор. *нечутний* – "який слабо звучить, який далеко не чути". Натомість префікс **без-** наголошує на цілковитій відсутності певної ознаки, пор.: *безгучний* – "який не подає голосу, звуків, не робить шуму"⁶.

Категоризування заперечення ознаки за допомогою префікса **без-** здійснюється на базі прикметників, які виражають:

- внутрішні якості когось чи чогось: *безвідповідальний, безрадісний, безвладний, безрїховний, бездіяльний, беззлбний, безідейний, безкорисливий, безпристрасний, безрадісний, безсердечний, безчесний* тощо;

- ознаки за відношенням до того, з використанням чого вони зроблені й функціонують: *безвітряний, безмоторний, безприйменниковий, безрейковий, безрозсадний, безсловесний, безсонячний, безступінчастий* тощо;

- ознаки предметів, явищ за відношенням до того, з чого вони виготовлені (з чого складаються): *безбілковий, бездротовий, беззбройний, беззоряний, безлюдний, безпелюстковий, безпідметовий, безповітряний, безросяний* тощо;

- ознаки предметів за відношенням до їх призначення: *безкарний, безконтрольний, безмитний, безоплатний* тощо.⁷

Інші структурні типи префіксальних відприкметникових ад'єктивів репрезентують периферію категоризації заперечення ознаки словотвірними засобами української мови.

Деад'єктиви із запозиченими префіксами **анти-, а-, ім-, ір-**

⁵ В. Грещук, *Українській відприкметниковий словотвір*, Івано-Франківськ 1995, с. 91-92.

⁶ М. Баган, *op. cit.*, с. 102.

⁷ В. Грещук, *op. cit.*, с. 93.

Префікс **анти-** в українській мові не належить до власне-заперечних словотворчих формантів, хоча “вказує на ознаку, наявність якої заперечує ознаку, виражену мотивуючим прикметником, різко протиставлена цій ознака, неосудована з нею, спрямована проти неї”⁸. Дослідники підкреслюють специфіку семантики форманта **анти-** серед заперечних афіксів. “Якщо префікси **не-** та **без-** передають ознаки та поняття через заперечення наявності того, що назване твірною основою, й здебільшого вказують на відсутність певних ознак, то префікс **анти-** спричиняє формування протилежних, антагоністичних понять, пор.: *неестетичний* і *антиестетичний* <...> , префікс **анти-** виражає більш конфронтаційне заперечення”⁹.

Категоризування заперечення ознаки за допомогою запозиченого з грецької мови префікса **анти-** здійснюється на базі як чужих, так і питомих прикметників, які виражають внутрішні, фізичні якості когось чи чогось: *антигігієнічний, антидемократичний, антиморальний, антинауковий, антипатріотичний, антипедагогічний, антисанітарний, антитоксичний, антихудожній*¹⁰.

Мовознавці відзначають помітне зростання кількості деад’єктивів із префіксом **анти-** в новітній українській мові¹¹. Лише за останнє двадцятиліття словниковий склад української мови поповнили такі ад’єктивні новотвори з префіксом **анти-** із заперечною семантикою як *антивіковий, антигламурний, антиелітний, антиінтелектуальний, антиморозний, антиносталягійний, антиолігархічний, антипомаранчевий, антипопулістський, антирегламентний*¹².

Як і попередні відприкметникові деад’єктиви, нечисленні утворення із запозиченим із грецької мови префіксом **а-** засвідчують категоризування заперечення ознаки, при цьому не ускладнене іншими семантичними відтінками, на базі прикметників, які виражають внутрішні якості когось чи чогось: *аморальний, анормальний, аритмічний, ахроматичний* тощо.

Словотвірна категорія ‘заперечення ознаки’ представлена також поодинокими деад’єктивами із запозиченими з латинської мови префіксами **ім-, ір-** (*імматеріальний, імморальний, ірреальний, ірраціональний*) та **псевдо-** (*псевдогероїчний, псевдоісторичний, псевдокласичний, псевдонародний, псевдонауковий*)¹³. І хоч у

⁸ *Словотвір сучасної української літературної мови*, за ред. М. Жовтобрюха, Київ 1979, с. 249.

⁹ М. Баган, *op. cit.*, с. 107.

¹⁰ В. Грещук, *op. cit.*, с. 94.

¹¹ О. Стишов, *Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації)*, Київ 2003, с. 168.

¹² А. Нелюба, *Словотворчість незалежної України. 1991-2011: Словник*, Харків 2012.

¹³ В. Грещук, *op. cit.*, с. 94.

сучасній українській мові з'являються окремі словотвірні інновації з іншомовними заперечними префіксами у лексико-граматичному класі ад'єктивів (пор. *псевдоальтернативний, псевдозаспокійливий, псевдоправославний*¹⁴), що засвідчує динаміку процесу категоризування заперечення ознаки, “іншомовні префікси, попри гомогенне власно-заперечне значення, функціонують здебільшого у складі запозичених слів і не виявляють словотвірної активності на українському ґрунті”¹⁵.

Деад'єктиви з префіксом **un-**

В англійській мові основу категоризування заперечення ознаки словотвірними засобами становить теж префіксація. Ядро словотвірної категорії ‘заперечення ознаки’ в англійській мові складають відприкметникові ад'єктиви, утворені за допомогою префікса **un-**. Цей формант належить до найдавніших питомих словотворчих засобів англійської мови, що має індоєвропейське коріння, як і старогрецькі префікси **a-**, **an-**, латинський **in-**, германський **un-**. У всі періоди англійської мови він був дуже продуктивним¹⁶.

У сучасній англійській мові “префікс **un-** приєднується до найрізноманітніших за структурою і семантикою прикметників: а) кореневих: *unequal, un-British*; б) похідних: *unprecedented, unprincipled, unbloody, unwealthy, unmanlike, unsoldierlike etc.*”¹⁷.

Із обмежень на поєднання префікса **un-** із твірними прикметниками в англійській мові відзначають такі:

- прикметники, значення яких містить у собі елемент негативної оцінки або виражає приниження: *foolish* ‘дурний’, *naughty* ‘неслухняний, поганий, лихий, порочний, капризний’, *ugly* ‘потворний, огидний’, *wicked* ‘злий, злобний, поганий, лихий’, *bad* ‘поганий, лихий, огидний’, *evil* ‘злий, зловредний, зловмисний, зловісний’, *stupid* ‘дурний, тупий, нетямущий’;

- прикметники, які виражають колір: *red* ‘червоний’, *blue* ‘синій’, *yellow* ‘жовтий’, *black* ‘чорний’, *green* ‘зелений’;

- прикметники на позначення розміру: *large* ‘великий, крупний’, *great* ‘великий’, *huge* ‘величезний, гігантський’, *vast* ‘обширний, громадний’, *small* ‘маленький’, *narrow* ‘вузький’, *wide* ‘широкий’;

¹⁴ А. Нелюба, *op. cit.*

¹⁵ М. Баган, *op. cit.*, с. 106.

¹⁶ Н. Marchand, *The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation*, Wiesbaden 1960, р. 150-153.

¹⁷ О. Мешков, *Словообразование современного английского языка*, Москва 1976, с. 112.

- прикметники, які позначають матеріал, із якого зроблено чи з якого складається предмет: *woolen* 'шерстяний', *wooden* 'дерев'яний', *linen* 'лляний', *leathern* 'шкіряний', *iron* 'залізний', *golden* 'золотий', *oaken* 'дубовий'¹⁸.

Категоризування заперечення ознаки в англійській мові здійснюється на базі прикметників, які виражають:

- внутрішні якості когось чи чогось: *unhappy*, *unlucky* 'нещасливий', *unsuccessful* 'неуспішний', *unperceived* 'неусвідомлений', *unfriendly* 'нетовариський', *unfair* 'нечесний', *unrestrained* 'нестриманий', *unjust* 'несправедливий', *unobservant* 'непостережливий', *unripe* 'неспілий', *untasty*, *unsavoury*, *unpalatable* 'несмачний', *unwise* 'нерозумний', *unreasonable* 'нерозсудливий', *unconscious* 'непритомний', *unnatural* 'неприродний', *ungracious*, *unfriendly* 'непривітний', *unshakable* 'непохитний', *uncertain* 'невпевнений', *unwise*, *unsophisticated* 'немудрий', *unmerciful* 'немилолюбивий', *unauthentic* 'недостовірний', *unskilful* 'невмілий', *unmannerly* 'невихований', *ungrateful* 'невдячний' тощо;

- ознаки предметів, речей за відношенням до способу їх виготовлення, приготування: *unbolted* 'несіяний', *undiluted* 'нерозведений', *undisguised* 'неприхований', *unadapted* 'неприспосований', *untamed* 'неприборканий', *unrestrained* 'нестриманий', *unwritten* 'ненаписаний', *untranslatable* 'неперекладний', *uncleaned* 'неочищений', *unrefined* 'необроблений', *unhewn* 'неотесаний', *uncultivated*, *untilled* 'необроблений', *untuned* 'ненастроєний', *unlocked* 'незамкнений', *unfixed* 'незакріплений', *unleavened* 'незаквашений', *unbridled* 'незагнуданий', *unordered* 'невпорядкований', *unbleached* 'небілений' тощо;

- зовнішні ознаки предметів, речей: *untidy* 'нечепурний', *uneven* 'нерівний', *undisguised* 'неприкритий', *unvarnished* 'неприкрашений', *unprepossessing* 'непривабливий', *untidy* 'неприбраний (про кімнату та ін.)', *uncovered* 'непокритий', *untidy* 'неохайний', *undressed* 'неодягнений', *uncontaminated*, *unpolluted* 'незабруднений', *uneven* 'негладенький', *unclean* 'нечистий' тощо;

- ознаки за відношенням до їх призначення: *untenantable* 'нежитловий', *uninhabited* 'нежилий', *unbusinesslike* 'неділовий', *unsanitary* 'негігієнічний', *unetable* 'неїстівний' тощо.

В окремих випадках словотвірнокатегорійне значення 'заперечення ознаки' реалізовано твірними прикметниками на позначення соціального статусу особи

---

¹⁸ П. Карашук, *Словообразование английского языка*, Москва 1977, с. 134.; Н. Marchand, *op. cit.*, p. 150-153.

(*unbusinesslike* ‘неділовий’, *unparliamentary* ‘непарламентський’, *uncrowned* ‘некоронований’, *unwilling* ‘невільний’, *unsubdued* ‘непідкорений’, *unmarried* ‘нежонатий’, *unpunishable* ‘некараний’, *undefeated* ‘нездоланий’) місця (*unearthly* ‘неземний’) тощо.

Дослідники англійського словотвору звернули увагу, що “дуже велика кількість віддієслівних прикметників (ад’єктивованих дієприкметників) із позитивним значенням за допомогою **un-** слугують базою для утворення нових прикметників із заперечним значенням. Наприклад: *abridged* ‘обмежений’ і *unabridged* ‘необмежений’; *finished* ‘закінчений’ і *unfinished* ‘незакінчений’; *dying* ‘вмираючий’ і *undying* ‘безсмертний, безконечний’; *willing* ‘бажаний’ і *unwilling* ‘небажаний”¹⁹. Зазначена особливість творення деад’єктивів із префіксом **un-** знайшла повне підтвердження і в нашому матеріалі.

Деад’єктиви з префіксом **in-** (**il-**, **im-**, **ir-**)

Важливим складником словотвірної категорії ‘заперечення ознаки’ в англійській мові є відприкметникові ад’єктиви з префіксом **in-**. Вказаний дериваційний формант в англійській мові з’явився в складі запозичених із латинської й французької мов слів, що мали в своїй структурі латинський префікс **in-**, починаючи з XIV ст., який як самостійний префікс в англійській системі словотвору функціонує з початку XVI ст. У всі часи префікс **in-** додавався до слів згідно з правилами латинського словотворення тобто **in-** перед *l* стає *il-*, перед *m*, *b*, *p* – *im-*, перед *r* – *ir-*²⁰. Легкість і велика продуктивність утворень деад’єктивів із словотвірнокатегорійним значенням ‘заперечення ознаки’ за допомогою префікса **un-** стало стримувальним чинником щодо деривації англійських відприкметникових ад’єктивів за допомогою префікса **in-**. Крім продуктивності, різниця між префіксом **in-** і **un-** виявляється ще у тому, що “останній є звичайним негативним префіксом, який додається до прикметників, що належать до загального вживання і відповідно підкреслює більше дериваційне походження негативних прикметників. Префікс **in-** вживається в обмеженій сфері: він утворює в основному наукові слова і тому має морфемну цінність для тих мовців, які знайомі з латинською і французькою мовами”²¹. Дехто з дериватологів префікс **in-** вважає історичним афіксом або морфологічною прикметою, який у сучасній мові словотвірної ролі не відіграє²².

¹⁹ П. Карашук, *op. cit.*, с. 132-133.

²⁰ Н. Marchand, *op. cit.*, р. 119-120.

²¹ *Ibidem*, р. 121.

²² П. Карашук, *op. cit.*

Деад'єктивні прикметники із префіксом **in-**, що функціонують у сучасній англійській мові, засвідчують, що основу категоризування 'заперечення ознаки' в англійській мові становлять твірні прикметники, які виражають внутрішні якості когось або чогось: *imponderable* 'невагомий', *inexorable* 'невблаганний', *indeclinable* 'невідмінюваний', *inharmonious* 'негармонійний', *inflexible* 'негнучкий', *indelicate* 'неделікатний', *incapable* 'недієздатний', *inelastic* 'нееластичний', *ineffective* 'неефективний', *imperturbable* 'незворушний', *inhuman* 'нелюдський', *indefinite* (грам.) 'неозначений', *inoperable* (мед.) 'неоперабельний', *inorganic* 'неорганічний', *intransitive* (грам.) 'неперехідний', *incorruptible* 'непідкупний', *infusible* (тех.) 'неплавний', *immoderate* 'непоміркований', *immaculate* 'непорочний', *insoluble* 'нерозчинний', *immobile* 'нерухомий', *insatiable* 'неситий', *intoxicated* 'нетверезий', *irrevocable* 'неповороткий', *illogical* 'нелогічний', *illegitimate* 'нелегітимний', *irreligious* 'невіруючий', *inattentive* 'неуважний', *inconsiderate* 'нечуйний', *inaudible* 'нечутний', *impatient* 'нетерпеливий', *irresolute* 'нерішучий', *inoffensive* 'нешкідливий', *insincere* 'нещирий', *incompact* 'нещільний' тощо.

Інші типи твірних слів прикметників із префіксом **in-** (**il-**, **im-**, **ir-**), що беруть участь у категоризуванні заперечення ознаки, представлені поодинокими прикладами, зокрема ад'єктивами на позначення зовнішніх ознак когось чи чогось (*illegible* (про почерк) 'нерозбірливий', *invisible* 'незримий, невидимий', *inequilateral* (мат.) 'нерівносторонній'), ознак предметів, явищ за відношенням до їх призначення (*insane* 'неосудний'), способу виготовлення, приготування (*incombustible* 'неспалений', *ingathered* 'незібраний', *inalinable* 'невідчужуваний'), ознак осіб за їх соціальним статусом (*independent* 'непідлеглий; непадвладний').

Деад'єктиви з префіксом **non-**

Первинне походження префікса **non-** пов'язують із латинськими правничими термінами, серед яких натрапляємо на прикметники типу *non-aequus* 'нерівний', *non-alius* 'неінший', *non-bonus* 'нехороший', *non-anibiguus* 'несумнівний, несуперечливий', *non-capitalis* 'який не стосується голови, життя' тощо²³. Під впливом подібних запозичень в англійській мові з часом формується, передовсім у ділянці наукової мови, адаптований до словотвірної системи англійської мови формант на позначення заперечення, який починаючи з XIX ст. активно використовується для передачі

²³

Н. Marchand, *op. cit.*, p. 129.

заперечення ознаки, а сьогодні досить вільно поєднується з багатьма прикметниками²⁴. Водночас відзначено, що утворення з префіксом **non-** дуже часто без потреби вживаються в офіційному мовленні²⁵.

За допомогою префікса **non-** в англійській мові категоризовано заперечення ознаки тих ад'єктивів, які виражають внутрішні якості когось чи чогось: *nonacademic* 'неакадемічний', *nonalgorithmic* 'неалгоритмічний', *nonantagonistic* 'неантагоністичний', *nonequivalent* 'нееквівалентний', *non-contagious* 'незаразний', *non-existent* 'неіснуючий', *non-competitive* 'неконкурентноспроможний', *non-constructive* 'неконструктивний', *nonmarket* 'нетоварний', *nontoxic* 'нетоксичний' і т. д.

Інші типи прикметників теж можуть слугувати базою категоризування заперечення ознаки за допомогою префікса **non-**, однак значно рідше. Серед таких аналізованих твірних прикметників відзначено ад'єктиви на позначення соціального статусу особи (*non-jurisdictional* 'непідсудний', *non-party* 'непартійний', *non-proletarian* 'непролетарський', *noncombatant* 'нестройовий') на позначення ознаки предметів, речей за відношенням до їх призначення (*noncommercial* 'некомерційний', *non-conducting* (фіз.) 'непровідний', *non-productive* 'невиробничий'), до способу виготовлення, приготування (*nondescript* 'неописаний'), до вмісту (*nonmetallic* (геол.) 'нерудний'), на позначення зовнішніх ознак (*nonlinear* 'нелінійний'), темпоральних ознак (*nonperiodic(al)* 'неперіодичний').

Деад'єктиви з префіксами **a-**, **anti-**, **dis-**

Інші префікси, задіяні в категоризуванні заперечення ознаки в англійській мові, не відзначаються продуктивністю, не відіграють помітної ролі в поповненні аналізованої словотвірної категорії.

Префікс **a-** в англійській мові запозичено з грецької мови, він поєднується тільки з твірними основами грецького або латинського походження, утворює зазвичай терміни для вираження заперечення, передовсім у медицині та історії *acapular* 'який не має капсули', *achromatic* 'ахроматичний', *anhydrous* 'безводний', *acalyculate* 'який не має чашоподібної форми' тощо. Лише окремі деад'єктиви, зокрема *amoral* 'аморальний', *atonal* 'атональний', *atemporal* 'позачасовий; вічний', *avolitional* 'який не залежить від волі', *asymmetric* 'асиметричний', утворено за межами загаданих наук²⁶. Префікс **a-** в англійській мові свою категоризувальну функцію щодо заперечення ознаки,

²⁴ *Ibidem*, p. 129-130; R. Lieber, *English Word-Formation Processes Observations, Issues, And Thoughts On Future Research*, Dordrecht 2005, p. 391.

²⁵ О. Мешков, *op. cit.*, с. 111.

²⁶ Н. Marchand, *op. cit.*, p. 94.

поєднуючись виключно з основами прикметників, він “втрачає свої позиції через набагато більш продуктивний **un-**, який навіть замінює **a-** в уже усталених словах, тому *unpolitical* і *untypical* можна часто почути”²⁷.

Запозичений із латинської мови префікс **dis-** поєднується тільки з прикметниками романського походження, переважно з тими, які мають науковий відтінок, виражаючи протилежну якість або її відсутність: *disagreeable* ‘неприємний’, *discontinuous* ‘переривчастий’, *disobedient* ‘непослушний’²⁸.

Префікс **anti-** теж запозичено в англійську мову або безпосередньо зі старогрецької або через посередництво латинської²⁹. У категоризуванні заперечення ознаки деад’єктиви з префіксом **anti-** становлять периферію, передовсім семантично. Дослідники виділяють чотири значеннєві різновиди ад’єктивних утворень із зазначеним префіксом в англійській мові: “протилежний за ідеологією, світоглядом, діяльністю”: *anti-American* – антиамериканський; “протилежний за розміщенням, напрямком”: *antiarctic* – антиарктичний; “протиіючий, нейтралізуючий”: *antidotal* – протиотрутний; “суперечний, невідповідний”: *antilogical* – нелогічний, *antigrammatical* – неграматичний.”³⁰. Очевидно, лише останній різновид деад’єктивів із префіксом **anti-** репрезентує словотвірнокатегорійне значення ‘заперечення ознаки’. Про це свідчить і наявність окремих спільноосновних деад’єктивів із іншими безсумнівними префіксами заперечної семантики, наприклад: *antidemocratic* – *undemocratic*, *antiscientific* – *unscientific*, *antipatriotic* – *unpatriotic* тощо.

Завершуючи аналіз категоризування заперечення ознаки словотвірними засобами в англійській мові, слід вказати на одну тенденцію усіх префіксів заперечної семантики не приєднуватись до базових слів із негативною конотацією, коли маємо *unhappy* ‘нещасливий’, а не *unsad* ‘несумний’, *unattractive* ‘непривабливий’, а не *unugly* ‘негідкий’. Проте це лише тенденція, хоч і досить сильна, бо є й чимало винятків із такого спостереження, пор.: *unhostile* ‘неворожий’, *unvulgar* ‘невульгарний’, *incorrupt* ‘незіпсований’, ‘непідкупний’³¹.

Отже, характеристика аналізованих словотвірних категорій в українській та англійській мовах засвідчила, що словотвір в обох мовах відіграє важливу роль у категоризуванні заперечення ознаки. Спільний для обох мов і спосіб категоризування –

²⁷ L. Bauer, *English Word-Formation*, Cambridge 1983, p. 217.

²⁸ H. Marchand, *op. cit.*, p. 112-113; O. Мешков, *op. cit.*, с. 110.

²⁹ H. Marchand, *op. cit.*, p. 94-96.

³⁰ O. Мешков, *op. cit.*, с. 109.

³¹ R. Lieber, *op. cit.*, p. 392.

префіксація. Чітко простежуються ядерні й периферійні дериваційні моделі реалізації словотвірного значення 'заперечення ознаки'. Ядро словотвірної категоризації заперечення ознаки в українській мові становлять деад'єктиви з префіксом **не-**, в англійській мові – деад'єктиви з префіксом **un-**. Дослідження семантичних типів твірних прикметників аналізованих деад'єктивів показало, що в зіставлюваних мовах дуже близька база категоризування заперечення ознаки, яку становлять передовсім прикметники, які позначають внутрішні якості когось чи чогось; ознаки предметів за відношенням до способу їх виготовлення, приготування; зовнішні ознаки когось чи чогось; ознаки предметів за відношенням до їх призначення; ознаки за соціальним статусом особи. Периферія категоризації заперечення ознаки в українській мові у зіставленні з англійською менш конгруентна, ніж її ядро.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Баган М., *Категорія заперечення в українській мові: функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви*, Київ 2012.
- Грещук В., *Українській відприкметниковий словотвір*, Івано-Франківськ 1995.
- Каращук П., *Словообразование английского языка*, Москва 1977.
- Краткий словарь когнитивных терминов*, под общей ред. Е. Кубряковой, Москва 1996.
- Мешков О., *Словообразование современного английского языка*, Москва 1976.
- Нелюба А., *Словотворчість незалежної України. 1991-2011: Словник*, Харків 2012.
- Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира*, Москва 1988.
- Словотвір сучасної української літературної мови*, за ред. М. Жовтобрюха, Київ 1979.
- Стишов О., *Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації)*, Київ 2003.
- Bauer L., *English Word-Formation*, Cambridge 1983.
- Lieber R., *English Word-Formation Processes Observations, Issues, And Thoughts On Future Research*, Dordrecht 2005.
- Marchand H., *The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation*, Wiesbaden 1960.

DERIVATIONAL CATEGORISATION OF ATTRIBUTE NEGATION IN THE UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES: COMPARATIVE ASPECT

This study describes comparatively the categorisation of attribute negation by derivational means in the Ukrainian and English languages. We consider categorisation as the structuring of knowledge about reality via categories which, by their nature, summarise, classify and combine. The derivational category 'attribute negation' is a partial expression of the general linguistic category of 'negation'. The linguistic category of 'negation' is a means of verbalising an appropriate logical, conceptual category by linguistic units of different levels. The subject of analysis is derivative deadjectival adjectives with 'attribute negation' semantics which form the same derivational categories in compared languages. The study identifies and describes derivational models for realising word-formational meaning via 'attribute negation' in both the languages. We establish the core and the periphery of the mentioned category in each language. In the Ukrainian language deadjectives with prefixes **не-** (ne-), **без-** (bez-) form the core of the category in question, in English – the prefixes **un-**, **in-** (**ir-**, **il-**, **im-**), and **non-** are used. We establish the semantic types of adjectives for core models, on the basis of which,

categorisation of attribute negation is performed in Ukrainian and English. A description of the word-formational categorisation of attribute negation in Ukrainian in comparison with English gives the possibility of establishing common and different properties in these processes and their consequences.

Key words: categorisation, attribute negation, comparative aspect, deadjective, prefix не- (ne-), prefix un-, Ukrainian, English, synonymy of prefixes, derivational meaning.